

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ**

У статті проаналізовано специфіку та значення механізму національного правового забезпечення охорони праці. Окреслено його значення та охарактеризовано роль у правовому регулюванні охорони праці. На основі теоретичного аналізу виведено перелік елементів національного механізму правового забезпечення охорони праці.

Автор робить висновок, що механізм правового забезпечення залежить не лише від держави та права, але й від поведінки самих суб'єктів правовідносин. Саме дана ознака визначає й відмінність між механізмом правового регулювання та механізмом правового забезпечення.

Встановлено, що міжнародний та національний механізм правового забезпечення охорони праці відрізняються рівнем деталізованості, де національний механізм правового забезпечення — це цілісна та налагоджена система, яка поширює свою дію на чітко визначену територію та регулює за допомогою використання правових засобів та методів, встановлення правових норм та застосування юридичної відповідальності за їх порушення чи недотримання, суспільні відносини між суб'єктами охорони праці з метою забезпечення прав працівника на життя, здоров'я та безпечні умови праці та регламентації поведінки роботодавця щодо надання гарантій забезпечення цих прав.

Крім того, зазначено існування різниці між санкцією та юридичною відповідальністю, де під першою розуміють засоби примусового впливу, що застосовуються у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання. Тобто, санкція є уже наслідком визнання необхідності застосування юридичної відповідальності, тому більш доцільним було б застосування саме даного формулювання.

Водночас, автор висловлює думку, що юридичну відповідальність не можна назвати обов'язковим елементом правового забезпечення, так як вона настає тільки у виключних моментах порушення прав або ж не дотримання заборон. Правомірність актів безпосередньої реалізації прав та обов'язків, у свою чергу, взагалі ж виключає можливість її застосування.

Ключові слова: механізм, правове регулювання, правове забезпечення, охорона праці, працівник, роботодавець.

В статье проанализирована специфика и значение механизма национального правового обеспечения охраны труда. Очерчены его значение и охарактеризована роль в правовом регулировании охраны труда. На основе теоретического анализа выведено перечень элементов национального механизма правового обеспечения охраны труда.

Автор делает вывод, что механизм правового обеспечения зависит не только от государства и права, но и от поведения самих субъектов правоотношений. Именно данный признак определяет и различие между механизмом правового регулирования и механизмом правового обеспечения.

Установлено, что международный и национальный механизм правового обеспечения охраны труда отличаются уровнем детализированности, где национальный механизм правового обеспечения - это целостная и отлаженная система, которая распространяет свое действие на четко определенную территорию и регулирует посредством использования правовых средств и методов, установление правовых норм и применения юридической ответственности за их нарушение или несоблюдение, общественные отношения между субъектами охраны труда с целью обеспечения прав работника на жизнь, здоровье и безопасные условия труда и регламентации поведения работодателя о предоставлении гарантий обеспечения этих прав.

Кроме того, отмечено существование разницы между санкцией и юридической ответственности, где под первой понимают средства принудительного воздействия, применяемые в случае неисполнения или ненадлежащего исполнения обязательства. То есть, санкция является уже следствием признания необходимости применения юридической ответственности, поэтому более целесообразным было бы применение именно данного формулировки.

В то же время, автор высказывает мнение, что юридическую ответственность нельзя назвать обязательным элементом правового обеспечения, так как она наступает только в исключительных

моментах порушення прав або не дотримання заборот. Правомірність актів неопосередкованої реалізації прав і обов'язків, в свою чергу, в загальному виключає можливість її застосування.

Ключові слова: механізм, правове регулювання, правове забезпечення, охорона праці, працівник, роботодавець.

The article analyzes the specifics and significance of the mechanism of national legal support for labor protection. Its importance is outlined and the role in the legal regulation of labor protection is characterized. On the basis of theoretical analysis, a list of elements of the national mechanism of legal protection of labor protection is derived.

The author concludes that the mechanism of legal security depends not only on the state and the law, but also on the behavior of the legal entities themselves. It is this feature that determines the difference between the mechanism of legal regulation and the mechanism of legal support.

It is established that the international and national mechanisms of legal protection of labor differ in the level of detail, where the national mechanism of legal security is a coherent and well-established system, which extends its operation to a clearly defined territory and regulates through the use of legal means and methods, the establishment of legal rules and application legal liability for their violation or non-observance, public relations between the subjects of labor protection in order to ensure the employee's rights to life, health and safe working conditions and regulate the behavior of the employer to provide guarantees of these rights.

In addition, there is a distinction between sanction and legal liability, where the first is understood as the means of coercive influence applied in the event of non-compliance or improper performance of an obligation. That is, the sanction is already a consequence of recognizing the need to apply legal liability, so it would be more appropriate to use this particular formulation.

At the same time, the author is of the opinion that legal liability cannot be called a mandatory element of legal security, since it occurs only in exceptional moments of violation of rights or non-compliance with prohibitions. The lawfulness of acts of direct realization of rights and obligations, in turn, excludes the possibility of its application.

Keywords: mechanism, legal regulation, legal support, labor protection, employee, employer.

Взаємозв'язок між суспільством та державою постійно збільшується та трансформується від централізованого впливу до партнерських відносин. Такі відносини дозволяють швидше реагувати на зміни у суспільстві, запроваджувати інноваційні технології та зменшувати витрати часу й коштів. Усі зміни повинні відбиватись й у законодавстві та правовому забезпеченні. Серед пріоритетних напрямів взаємовідносин між державою та суспільством є забезпечення соціальних прав населення, а отже й встановлення належного рівня охорони праці. Саме тому актуальним є дослідження національного механізму правового забезпечення охорони праці.

Дослідження даного механізму дозволить визначити основні проблеми із втіленням у життя законодавчих приписів. Оскільки механізм правового забезпечення залежить, як від норм права, так й від їх реалізації суб'єктами права. Отже, можна буде дослідити взаємозв'язок між державою та суспільством, а також основні фактори, що впливають на трансформацію й вдосконалення такого зв'язку.

Крім того, саме за допомогою дослідження механізму правового забезпечення можна досягнути збільшення рівня комплексності та системності між різними його елементами. Важливо обрати елементи, що усі взаємодіють між собою, а не застосовуються у виключних випадках чи відображають одну його сторону. Крім того, національний механізм повинен взаємодіяти із міжнародним та відповідати нормам й принципам, що встановлені у міжнародних нормативно-правових актах й рекомендаціях. Це допоможе належним чином змінити законодавство та підвищити його ефективність й результативність, а отже й підвищити рівень охорони праці на практиці.

Досконалий національний механізм правового забезпечення охорони дозволить зменшити навантаження на державні органи, оскільки власне трудові відносини між працівником та роботодавцем щодо охорони праці набудуть нових рис та потребуватимуть не контролю та притягнення до юридичної відповідальності, а здійснення загального нагляду та проведення заохочувальних заходів з метою стимулювання розвитку.

Науково-теоретична розробка питання механізму правового забезпечення охорони праці впливати, звісно, вплине й на розвиток поглядів законодавця та вдосконалення нормативно-правової бази. Разом з тим, належний механізм при його реалізації дозволить збільшити рівень правосвідомості та соціальної відповідальності серед усіх суб'єктів охорони. Належність механізму обґрунтовується взаємодією усіх його елементів, отже наукове дослідження повинно виділити їх основні риси та сутність задля встановлення високого рівня їх впливу один на одного. Відповідно, при впровадженні на практиці теоретичних напрацювань, зростатиме рівень забезпечення охорони праці, задоволеності

людей умовами праці, а отже й прагнення до збереження їх збереження, що підвищить рівень персональної відповідальності та усвідомленості наслідків власних дій кожним суб'єктом охорони праці.

На науково-теоретично рівні дане питання досліджували наступні науковці: Ю. А. Андрійчук, О.М. Гумін, Л. І. Заморська, А. Ю Кондратьєв, О.Є. Костюченко, О. М. Литвинов, Л. В Могілевський, О. І Наливайко, О. М Обушенко, О.І. Остапенко, Є.В. Пряхін, І. А. Сердюк, О. П Сидоренко, Я. В Сімутіна, В. В. Юровська.

Механізм є однією із універсальних категорій, що застосовується у різноманітних сферах, що досліджується як на науково-теоретичному рівні, так й практично реалізується. У тлумачному словнику надається наступне визначення: механізм — це сукупність процесів, прийомів, методів, підходів або здійснення певних дій задля досягнення мети [1, с. 182]. Такою метою, в загальносуспільному контексті, можливо вважати досягнення високого рівня добробуту, дотримання основних правових принципів. Однією із складових добробуту є й власне, комфортні умови праці, що забезпечуються, у тому числі й, охороною праці. Саме вона є одним із найбільш важливих та великих за обсягом інститутів трудового права. З метою втілення її правових норм в життя, необхідно передбачити належний механізм правового забезпечення.

Щодо даного питання О. Є. Костюченко зазначає, що правове забезпечення – це безперервна діяльність суб'єктів права зі створення правових умов, в межах їхньої компетенції, усіма правовими засобами щодо закріплення, реалізації, гарантування, охорони та захисту прав і свобод осіб та їхніх груп [2, с. 15]. Тобто, для здійснення правового забезпечення необхідним є суб'єкт такого здійснення. Саме від суб'єкта залежатиме чи вдасться відповідним особам реалізовувати надані їм права та обов'язки.

Правового характеру терміну «механізм» надає у власному дослідженні кружка та надає наступне тлумачення механізму правового забезпечення: система різних за своєю природою і функціями юридичних засобів, що дають змогу досягати його цілей [3]. Найперше, важливим є розуміння механізму, як системи, що дозволяє говорити про взаємозв'язок кожного її елементу. Також, із формулювання «різних за природою» можна дійти висновку, що механізм правового забезпечення відіграє об'єднуючу роль. Саме дане визначення можливо застосовувати як для міжнародного, так і національного механізмів.

Проте, в контексті дослідження національного механізму правового забезпечення охорони праці більш важливим є виділення різниці між двома рівнями правового забезпечення. Оскільки, аналізуючи дані визначення, можна прийти до висновку, що існує значна різниця між елементами та власне дією механізму правового забезпечення на даних рівнях. Так, чим більш наближеним до суспільства та його потреб є суб'єкт, тим чіткіші й дієвіші засоби він може обрати. І навпаки, віддаленість дозволяє побачити усю систему загалом, виділити недоліки та виправити їх. Саме таким чином співвідноситься міжнародний та національний механізм правового забезпечення.

Доречно визначає О. П. Сидоренко, що сутність держави, її функції щодо сприяння фактичній реалізації законності, встановлення відповідності суспільних відносин приписам норм права та є діяльністю держави, її органів щодо впорядкування суспільних відносин, їх юридичного захисту, охорони, реалізації й розвитку. У такому разі йдеться про всі заходи держави, спрямовані на забезпечення правопорядку [4, с. 40]. Відповідно, в контексті охорони праці, дані заходи будуть спрямовані на забезпечення прав працівників щодо безпечних, комфортних та належних умов праці, які б не завдавали шкоди його життю та здоров'ю, а також забезпечення виконання роботодавцем своїх обов'язків щодо створення таких умов праці.

У загальноправовому аспекті механізм правового забезпечення досліджує Н. М. Оніщенко та вказує, що механізм забезпечення прав і свобод особи є єдиним, цілісним і якісно самостійним явищем правової системи. Це комплекс взаємозв'язаних, взаємодіючих юридичних передумов, нормативних засобів і загальносоціальних умов, що створюють належні юридичні та фактичні можливості для повноцінного здійснення прав і свобод людиною [5, с. 488]. Тобто, можна зробити висновок, що механізм правового забезпечення залежить не лише від держави та права, але й від поведінки самих суб'єктів правовідносин. Саме дана ознака визначає й відмінність між механізмом правового регулювання та механізмом правового забезпечення. Як вірно зазначає О. Ф. Скакун, правове регулювання, а також його механізм, являє собою важливу загальнотеоретичну категорію. Воно дозволяє не тільки згрупувати явища правової дійсності, пов'язані з вирішенням життєвих ситуацій, представити їх цілісність, але й відобразити їх у працюючому, системно-впливовому вигляді, висвітлити специфічні функції, що впливають на ті або інші юридичні явища в правовій системі,

показати їх зв'язок між собою, їх взаємодію [6, с. 365]. Тобто правове регулювання та правове забезпечення об'єднані саме наявністю правового впливу. Проте, правове забезпечення дозволяє правовим явищам та явищам соціальним взаємодіяти між собою, в той час, як правове регулювання лише базується й відштовхується від суспільних потреб та інтересів. Даний тезис знову ж підтверджує висновок, зроблений у попередньому розділі, щодо включення механізму правового регулювання до механізму правового забезпечення. Разом з тим, на національному рівні, де кількість елементів механізму зростає, даний факт розкривається більш широко.

У дослідженні дисципліни праці кружка теж визначає механізм правового забезпечення та тлумачить його, як сукупність юридичних засобів, які переводять встановлені у нормах права правила поведінки в процес безпосередньої праці конкретного учасника суспільно-трудових відносин (наприклад, дотримання правил внутрішнього трудового розпорядку [7, с. 282]). Таким чином, норми права безпосередньо впливають на трудові відносини, в тому числі й щодо охорони праці. Проте, виділяти єдину мету механізму щодо забезпечення їх взаємозв'язку є некоректним та зано звужує можливості правового забезпечення. Крім того, механізм не може бути сукупністю, оскільки сукупність не здатна забезпечити його дію, елементи позбавленні зв'язку не зможуть впливати один на одного, а отже й сам механізм не запуститься.

Тож, враховуючи попередні наукові дослідження щодо поняття охорони праці та міжнародного механізму правового регулювання можна дійти висновку, що національний механізм правового забезпечення — це цілісна та налагоджена система, яка поширює свою дію на чітко визначену територію та регулює за допомогою використання правових засобів та методів, встановлення правових норм та застосування юридичної відповідальності за їх порушення чи недотримання, суспільні відносини між суб'єктами охорони праці з метою забезпечення прав працівника на життя, здоров'я та безпечні умови праці та регламентації поведінки роботодавця щодо надання гарантій забезпечення цих прав.

Тож, міжнародний та національний механізм правового забезпечення охорони праці відрізняються рівнем деталізованості. У свою чергу, деталізованість розкривається через більшу кількість елементів механізму. Ю. А. Андрійчук, що необхідним є підбір таких елементів механізму, що на виході дадуть максимальну ефективність при мінімальних витратах енергії [8, с.10]. Саме даним критерієм необхідно керуватись при виборі найбільш ефективних елементів механізму правового забезпечення охорони праці. Такі елементи повинні досягати мети із встановлення безпечних та комфортних умов праці, проте й поєднуватись між собою та взаємодіяти, внаслідок чого усі затрати будуть мінімізовані.

Так, на переконання К. Г. Волинка, до елементів механізму правового забезпечення належать такі: юридичні норми, нормативно-правові акти, акти офіційного тлумачення, юридичні факти, правовідносини, акти правореалізації, правосвідомість і режим законності та правопорядку, який впроваджується внаслідок досягнення цілей правового регулювання [9, с. 101]. В контексті ж охорони праці не все з наведеного автором можливо зарахувати до елементів механізму. Так, ціль правового регулювання для її досягнення повинна бути чітко визначена та відповідно постійно змінюватись у момент її здійснення, лише у такому випадку, на думку автора, відбудеться становлення правопорядку. Проте, на практиці втілити такий правопорядок виявиться неможливим. Саме тому більш доцільно вживати термін «мета», що має більш загальне значення. Що ж до самого правопорядку, то необхідно зауважити, що згідно Сучасного українського словника, порядок — це стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил і т. ін.; упорядкованість, лад [10]. Тобто, правопорядком можна вважати стан, коли все робиться відповідно до встановленого права. Тобто, сам правопорядок є наслідком належного механізму правового забезпечення, а не його елементом.

Дещо ширше бачення має О. І. Остапенко, що визначає наступні елементи у механізмі адміністративно-правового забезпечення: норми адміністративного права; акти тлумачення норм адміністративного права; акти застосування норм адміністративного права; адміністративно-правові відносини, що виникають, реалізуються та припиняються під час застосування норм адміністративного права; державно-владні повноваження суб'єктів адміністративно-правового регулювання [11, с. 148]. Розглядаючи можливість застосування даного підходу до охорони праці, варто дещо звузити список. Так, акти тлумачення норм у охороні праці не відіграють значну роль, оскільки сама сутність й рівень реалізації залежить від практичного втілення, а отже не від розуміння кожним конкретним суб'єктом правової норми, а від належного законодавчого закріплення, що має високу юридичну техніку. Також, варто зазначити, що державно-владні повноваження у контексті саме охорони праці, включаються до прав і обов'язків трудових відносин та пов'язаних із ними, тому виділяти їх окремо є недоречним. Разом з тим, інші ж елементи є загальними як для механізму адміністративно-правового забезпечення,

так із для охорони праці.

П. О. Шорський, у своєму дослідженні виборчих прав визначає наступні елементи механізму адміністративно-правового забезпечення: принципи забезпечення виборчих прав громадян, адміністративно-правових норм, адміністративно-правових відносин, юридичних гарантій (одним із видів яких є притягнення до адміністративної відповідальності), адміністративно-правових форм та методів забезпечення виборчих прав [12, с. 2]. Погоджуючись із автором щодо більшості елементів, варто зазначити принципи та гарантії є більш характерним для міжнародного механізму, оскільки саме він дозволяє узагальнити практику охорони праці належним чином. Дійсно, юридична відповідальність виступає одним із засобів гарантування реалізації прав та виконання обов'язків. Проте, саме вона закріплюється на національному рівні, отже більш доречним буде включення до елементів національного механізму, не усі гарантії, а саме юридичну відповідальність. Досліджуючи адміністративно-правову форму, слід зазначити, що охорона праці реалізується дещо відмінним шляхом та не потребує чітко визначеної саме адміністративної процедури, тому й необхідність включати такий елемент до механізму відсутня.

Зовсім інший підхід використовує О. М. Гумін та виклює до механізму адміністративно-правового забезпечення такі елементи: об'єкт адміністративно-правового забезпечення; суб'єкт адміністративно-правового забезпечення; норми права (норми адміністративного права); адміністративно-правові відносини та їх зміст; гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення [13, с. 49]. Проте, включення до елементів суб'єкта є недоречним, оскільки саме від них залежить зовнішнє втілення, реалізація механізму, коли ж елементи є внутрішньою будовою механізму. Разом з тим, до елементів в контексті охорони праці слід включити засоби та методи. Проте, вони проявляються через юридичні факти та акти реалізації.

На думку, Ю. С. Шемшученко та С. В. Бобровник до елементів механізму можливо віднести такі: норми права; факти юридичні; власне правові відносини, тобто суспільні відносини, опосередковані нормами права; акти реалізації прав та обов'язків суб'єктів суспільних відносин, тобто дії цих суб'єктів у межах приписів відповідних правових норм; правові санкції щодо порушників норм права [14, с. 40–41]. На основі даного визначення, можна зазначити, що усіх елементи взаємодіють між собою, що уже свідчить про відповідність критерію ефективності та мінімізації затрат. Так, юридичні факти активізують дію норм права, що втілюється у відносинах між суб'єктами охорони праці та у разі настання факту їх порушення настає юридична відповідальність. Варто наголосити, що існує різниця між санкцією та юридичною відповідальністю, під першою розуміють засоби примусового впливу, що застосовуються у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання. Тобто, санкція уже наслідком визнання необхідності застосування юридичної відповідальності, тому більш доцільним було б застосування саме даного формулювання.

Водночас, юридичну відповідальність не можна назвати саме обов'язковим елементом правового забезпечення, так як вона настає тільки у виключних моментах порушення прав або ж не дотримання заборон. Правомірність актів безпосередньої реалізації прав та обов'язків, у свою чергу, взагалі ж виключає можливість її застосування. Щодо виконання функції гарантування, то права й обов'язки забезпечуються й іншими правовими методами та засобами, такими як заохочення та рекомендації. Крім того, включення юридичної відповідальності до механізму правового забезпечення охорони праці може викликати дисбаланс, як між іншими його елементами, так і у взаємовідносинах між державою та суспільством через встановлення наголосу на централізоване управління та недотримання принципів рівності й добровільності.

Тож, на основі проаналізованих наукових позицій та враховуючи сутність охорони праці, до елементів національного механізму правового забезпечення охорони праці слід віднести:

- 1) норми права із охорони праці;
- 2) правовідносини між суб'єктами охорони праці;
- 3) юридичні факти, що стосуються охорони праці;
- 4) акти реалізації прав та обов'язків суб'єктів охорони праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончаров С.М. Тлумачний словник економіста. К.:Центр учб. літ., 2009. 264с
2. Костюченко О.Є. Визначення поняття «правове забезпечення». Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. 2015, № 1 (68). С. 11–16.
3. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59604/19-Sydorenko.pdf?sequence=1>
4. Сидоренко О. П. Правове забезпечення: до питання інтерпретації поняття. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. № 1. С. 39–46.

5. Римаренко Ю. І., Кондратев Ю. Я., Тацій Б. Я. Міжнародна поліцейська енциклопедія Т. 2: Права людини у контексті поліцейської діяльності. К.: Концерн Видавничий Дім "Ін Юре", 2006. 1224 с.
6. Скакун О.Ф. Теорія держави та права. Харків: Консул.2001. 656 с.
7. Марченко І.В. Механізм правового регулювання як основний чинник забезпечення дисципліни праці. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. № 1. С. 280-282.
8. Андрійчук Ю. А. Теоретична сутність та зміст поняття «механізм». Проблеми формування та реалізації конкурентної політики. 2013. С. 10
9. Волинка К.Г. Теорія держави і права: навч. посібник. Київ: МАУП, 2003. 240 с
10. Академія наук України. Словник української мови у 20 томах. URL: <https://bitly.su/YG5WKGU> (дата звернення: 09.06. 2019)
11. Остапенко О.І. Наукові уявлення про механізм адміністративно-правового регулювання. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2010. № 2. С. 142–149.
12. Шорський П. О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення виборчих прав громадян в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2018. 267 с.
13. Гумін О.М., Пряхін Є.В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. Наше право. 2014, № 4. С. 46–50.
14. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія: В 6 томах. К.: Українська енциклопедія, 2003. Т5. 736 с.